Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Навчально-науковий інститут економіки та бізнес-освіти
Кафедра економіки та соціально-поведінкових наук

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь магістр

на тему:

«СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ»

Виконав: студент ІІ курсу, 601 групи
Спеціальності 051 Економіка
Освітньо-професійна програма
«Економіка»
Динін Костянтин Сергійович
Керівник:
Доктор педагогічних наук, професор
Кірдан О. П.
Рецензент: к.е.н., доцент
Космідайло І. В.

Умань – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП ……. **3**

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ ..…… 6

1.1. Становлення управлінської економіки у працях вітчизняних науковців XVIII - початку XX століття..... **6**

1.2. Стан розроблення управлінської економіки у працях зарубіжних та вітчизняних дослідників **21**

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ У КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННЯ 44

2.1. Практичні аспекти розвитку управлінської економіки **44**

2.2. Історичні засади та перспективи розвитку управлінської економіки в Україні ……..... **53**

ВИСНОВКИ ……... **65**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ …… **77**

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Упродовж останніх років, а особливо від часу повномасштабного вторгнення росії в Україну, вітчизняні науковці посилили дослідницький інтерес до внеску українських науковців у розвиток різних галузей наукового знання.

Економіка, як система взаємопов'язаних економічних відносин, впливає на життя кожної людини. У 2024 р. у Давосі відбувся 54-ий Всесвітній економічний форум під час якого обговорено стан справ у світі та економіці, а темою зустрічі було обрано відновлення довіри у конфліктогенному світі, відновлення довіри до монетарної політики, яка, здається, вгамувала рекордну інфляцію минулих кількох років ціною економічного зростання; відновлення довіри до штучного інтелекту, який охоплює все більше сфер людської діяльності [7].

На сучасному етапі економічного розвитку українськими науковцями опубліковано низку досліджень, у яких окреслено пріоритетні напрями розвитку економічної науки. У дослідженні Т. Дейнека, О. Дивнич, Н. Волкова, І. Загребельна, О. Чернова акцентують, що сьогодні світ намагається зберігати глобальну тенденцію розвитку сталої економіки, відповідаючи на різноманітні загрози, ризики та виклики: пандемія COVID-19; політична нестабільність; війни; становлення багатополярності світу; поширення процесів технологізації та диджиталізації, енергетичні дисбаланси; демографічні та екологічні проблеми тощо [14].

Характеризуючи сучасні напрями розвитку економіки та акцентуючи на необхідності управління змінами й доцільності застосування технологій штучного інтелекту, В. Нікітенко та ін., зазначають: «Штучний інтелект не лише автоматизує процеси, але й може допомагати менеджерам прогнозувати наслідки змін, виявляти потенційні ризики та пропонувати оптимальні стратегії. Це знижує невизначеність і полегшує прийняття рішень на всіх рівнях організації. Зміни в організаціях все частіше стають

частиною ширшого процесу цифрової трансформації, що передбачає перехід до нових бізнес-моделей, інтеграцію новітніх технологій у всі аспекти діяльності, від операцій до взаємодії з клієнтами. Успішне управління такими змінами вимагає інноваційних підходів і нових компетенцій. Новітні технології докорінно змінюють підходи до управління змінами, роблячи цей процес більш точним, гнучким та інтегрованим у повсякденну діяльність організацій» [40].

Зважаючи на викладене вище констатуємо, що окремі напрями розвитку сучасного менеджменту дослідили Ю. Вологін (історія розвитку менеджменту та технології використання менеджменту в сучасних реаліях економічних відносин) [9]; Я. Некрасов (історія економіки операційного менеджменту) [39] Є. Коваленко (теорія та історія культури механістичного менеджменту) [31], Т. Гордіца та Т. Заволічна (схарактеризовано аспекти маркетингового менеджменту громадських організацій в контексті дисципліни «Історія економіки та економічної думки») [13] та ін.

Питанням розвитку управлінської економіки в Україні присвячено дослідження Л. Оліх [42], Н. Юрик [63], Л. Дідковська, Л. Гордієнко [16] Н. Фещенко [60] та ін.

Незважаючи на наявні публікації вітчизняних учених, актуальною залишається проблема розвитку управлінської економіки. Отже, актуальність окресленої проблеми зумовила вибір теми дослідження: «Становлення і розвиток управлінської економіки в Україні».

Метою випускної кваліфікаційної роботи є аналіз теоретичних і практичних аспектів розвитку управлінської економіки в Україні.

Відповідно до поставленої мети виокремлено такі **завдання:**

1. Дослідити історичні витоки управлінської економіки в Україні.
2. Схарактеризувати стан розроблення проблеми розвитку управлінської економіки у працях зарубіжних та вітчизняних дослідників.
3. Окреслити практичні аспекти розвитку управлінської економіки в Україні.

Об’єктом дослідження є економіка України.

Предметом дослідження є становлення і розвиток управлінської економіки в Україні.

Методи дослідження. У випускній кваліфікаційній роботі використано такі теоретичні методи дослідження: аналіз і синтез, індукція і дедукція, систематизація, порівняння, класифікація та узагальнення.

Інформаційною базою та теоретичною основою роботи стали дослідження вітчизняних та зарубіжних учених, закони та нормативно-правові акти щодо розвитку економіки України, матеріали науково-практичних заходів, аналітичні матеріали тощо.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що в ній розкрито теоретичні та практичні аспекти становлення та розвитку управлінської економіки України.

Практичне значення одержаних результатів зумовлено актуальністю проблеми, недостатнім ступенем її розробленості й полягає в тому, що одержані результати та висновки можуть бути використані у подальших дослідженнях розвитку управлінської економіки в Україні; у системі професійної підготовки та підвищення кваліфікації здобувачів вищої освіти зі спеціальності 051 Економіка.

Апробація результатів дослідження. Результати проведеного дослідження доповідались на XI Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки» (16 листопада 2024 р., м. Умань).

Публікації. За темою випускної кваліфікаційної роботи опубліковано тези «Становлення і розвиток управлінської економіки в Україні».

Структура кваліфікаційної роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 68 найменувань. Загальний обсяг роботи – 74 сторінки.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети у випускній кваліфікаційній роботі розв’язано такі завдання:

1. Досліджено історичні витоки управлінської економіки в Україні. З’ясовано, що значний внесок у становлення управлінської економіки в Україні внесли науковці XVIII - початку XX століття Михайло Балудянський, Василь Каразін, Іван Вернадський, Микола Бунге, Михайло Туган-Барановський та ін. Констатовано, що витоки управлінської економіки в Україні мають тривалу історію, яка, на жаль, не була належно осмислена у сучасному науковому дискурсі..

2. Схарактеризовано стан розроблення проблеми розвитку управлінської економіки у працях зарубіжних та вітчизняних дослідників. На основі огляду зарубіжних концепцій управління, констатовано, що теорія управління постійно розвивається, завдяки обгрунтуванню нових ідей, які сприяють підвищенню ефективності управління. Виокремлено інтернаціоналізацію, глобалізацію, екологізацію, гуманізацію як пріоритетні тенденції розвитку сучасної економіки та менеджменту.

На основі аналізу монографічних досліджень вітчизняних дослідників, публікацій у наукових виданнях встановлено, що теорія і практика менеджменту є одним із основних інструментів забезпечення сталого розвитку ринкової економіки (Т. Іванова та ін.). Дослідники У. Сторожилова, Д. Йолкін наголошують, що історію українського менеджменту необхідно розглядати лише з початком формування корпоративного сектору економіки, тобто починаючи з 1992 року. Теорію та окремі напрями розвитку сучасного менеджменту дослідили Я. Некрасов (історія економіки операційного менеджменту); Є. Коваленко (теорія та історія культури механістичного менеджменту) тощо. В. Нікітенко, С. Гриша та В. Бобраков та ін. виокремили основні характеристики адаптивного менеджменту. Зауважено, що, незважаючи на наявність значної кількості праць у галузі економіки та менеджменту, бракує досліджень у сфері управлінської економіки.

3. Окреслено практичні аспекти розвитку управлінської економіки в Україні. На основі вивчення практики розвитку управлінської економіки в закаладах вищої освіти України констатовано, що упродовж 2019-2024 рр. на економічних програмах підготовки здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями вищої освіти введено обов'язковий освітній компонент «Управлінська економіка». Зокрема в ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» на освітніх програмах «Економічна аналітика», «Міжнародна економіка», «Економіка підприємств», «Економіка агробізнесу» на другому (магістерському) рівні вищої освіти спеціальності 051 «Економіка»; у НТІ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» на кафедрі менеджменту передбачено вивчення вибіркового освітнього компоненту «Управлінська економіка». В Ужгородському національному університеті на кафедрі бізнес-адміністрування, маркетингу та менеджменту також передбачено вивчення обов'язкового освітнього компоненту «Управлінська економіка» на другому (магістерському) рівні вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент. В Одеському національному економічному університеті запропоновано освітню програму «Управлінська економіка та конкурентна політика», метою якої є спрямована на підготовку фахівців, що володіють сучасним економічним мисленням, розуміють закономірності функціонування економіки, здатні виконувати аналітичні та прогностичні функції, набули теоретичні знання і практичні навички, які необхідні для розв'язання складних завдань функціонування економіки. У Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди на освітній програмі «Економіка, управління та право» спеціальності 051 Економіка у 2020 р. було передбачено вивчення навчальної дисципліни «Управлінська економіка». Зазначене вище надало змогу констатувати, що практика розвитку управлінської економіки випереджує теоретичні дослідження у цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексенко В.О. Особливості сучасної української моделі менеджменту. *Перший крок у науку : матеріали VIII студентської конференції*, м. Суми, 11 грудня 2016 р. / Відп. за вип. М.Б. Оприско. - Суми : СумДУ, 2016. С. 130-131.

2. Алієв Г. Перспективи розвитку менеджменту в Україні. URL: http://kerivnyk.info/2012/03/aliev.html (дата звернення 10.11.2024)

3. Беля В. Просвітителі з нашого краю : [М. А. Балудянський]. *Верховина.* 1992. 23 вересня

4. Болдижар М. Михайло Андрійович Балудянський. *Новини Закарпаття.* 1999. 23 вересня

5. Видатні закарпатці. М. Балудянський Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка. https://www.biblioteka.uz.ua/zak/show.php?showFull=71

6. Вища школа УРСР за 50 років (1917–1967) : істор. нарис : в 2 ч. Київ : вид-во Київського ун-ту, 1967. Ч. 1 : (1917–1945). 395 с.

7. Війна, штучний інтелект та «ода капіталізму». Головне з форуму в Давосі. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2024/01/20/708967/ (дата звернення 10.11.2024)

8. Волкова А. В., Котвіцька А. А., Кубарєва І. В. Менеджмент: історичний огляд становлення науки. *Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика*. Київ. 2012. Вип. 21(4). С. 578–585.

9. Вологін Ю. Історія розвитку менеджменту та технології використання менеджменту в сучасних реаліях економічних відносин. *Молодь і ринок*. 2011. № 7. С. 146-150.

10. Вплив багатополярної глобалізації на зовнішню торгівлю України : колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НААН України Т.О .Осташко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН

України». Електрон. ресурс. К., 2024. 330 с. URL: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Vplyvbahatopoliarnoi-hlobalizatsii-na-zovnishniu-torhivliu-Ukrainy.pdf (дата звернення 10.11.2024)

11. Голубка С. М. Балудянський – реформатор і теоретик основних засад фінансово-економічної науки. *Економіка України*. 2012. № 7. С. 89-95.

12. Голубка С. Щоб своєю діяльністю на чужині піднести свій народ в очах іноземців : до 225-річчя з дня народження М. Балудянськогою За вільну Україну. 1994. 24 вересня

13. Гордіца Т., Заволічна Т. Аспекти маркетингового менеджменту громадських організацій в контексті дисципліни «Історія економіки та економічної думки. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки.* 2022. Вип. 1. С. 131-141.

14. Дейнека Т.А., Дивнич О.Д., Волкова Н.В., Загребельна І.Л., Чернова О.В. Сучасні глобальні тенденції економіки. *Бізнес Інформ.* 2022. № 12. С. 37–44.

15. Диха М. В. Соціально-економічний розвиток України: напрями та засоби реалізації: монографія. К.: Центр учбової літератури. 2016. 388 с. URL: http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/5964

16. Дідковська Л.Г., Гордієнко Л.П. Історія вчень менеджменту : навч. посібник. К. : Алерта, 2008. 476 с.

17. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі : новаторство і підприємництво. Київ : Україна, 1994. 319 с.

18. Економіка спільної участі та її вплив на формування нової моделі спільного споживання *Стратегія розвитку України: наук. журн*. К.: НАУ, 2018. №2. С.134-139.

19. Економічні праці викладачів КНЕУ (перша третина XX ст.) : хрестом. / упоряд. С. Н. Антонюк. Київ : КНЕУ, 2013. 512 с.

20. Енциклопедія інновацій [за ред. Р. Дяківа] КНТЕУ. Міжнародна економічна фундація. К. 2012. 600 с

21. Захарчин Р.М. Особливості та стратегічні завдання сучасного менеджменту організацій. URL: http://www.ej.herson.ua/journal/economic_14/58.pdf (дата звернення 10.11.2024)

22. Зимомря М. Маловідомий Балудянський : [наукова спадщина М. Балудянського]. *Новини Закарпаття*. 1993. 30 березня

23. Іванова Н.Ю. Управлінська економіка : навчальний посібник / Н. Ю. Іванова, Т. К. Кузнецова, Н. М. Соколова ; [рец. : Ю. М. Бажал, С. В. Захарін]. Київ : Логос, 2016. 130 с.

24. Іванова Т.В Сучасні проблеми та перспективи розвитку менеджменту в Україні URL: http://surl.li/sujhuh (дата звернення 10.11.2024)

25. Історія менеджменту: методичні рекомендації до підготовки та проведення лекційних та семінарських занять для студентів спеціальності Менеджмент організацій / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т соціології, психології та упр., Каф. упр. та євроінтеграції ; [уклад. Курган Я. М. ; за ред. В. П. Беха]. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. 40 с.

26. Кавтиш О.П. Соціальний бізнес як суб'єкт соціалізації національної економіки. *Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи»*. 2021. С. 76-77. http://confmanagement.kpi.ua/proc/issue/view/13896

27. Карінцева О.І. Структура національної економіки в контексті концепції сталого розвитку. *Економіка: реалії часу*. 2018. № 1(35). С. 71–78 DOI: 10.5281/zenodo.1303243.

28. Карпінський Б. А., Карпінська О. Б. Мотив як управлінська основа державотворчого патріотизму нації з позиції стратегіології розвитку держави. *Бізнес Інформ.* 2023. № 2. С. 6-15.

29. Кірдан О. П. Сучасні напрями економіки: сутність та перспективи розвитку. *Економічні горизонти*. 2022. Вип. 2(20). С. 62–74. https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(20).2022.263287

30. Кірдан О. П. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань, 2021. 657 с.

31. Коваленко Є. Я. Теорія та історія культури механістичного менеджменту *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія : Менеджмент соціокультурної діяльності.* 2019. Т. 2, № 1. С. 32-63.

32. Ковтун Н.С. Історія вчень менеджменту. Практикум : навч. посіб. / Н. С. Ковтун, Б. В. Літовченко ; Ун-т мит. справи та фінансів. - Дніпро : Ун-т мит. справи та фінансів, 2019. 74 с.

33. Кредісов А.І. Історія вчень менеджменту : підручник. Київ : Знання України, 2001. 300 с.

34. Кредісов А.І. Історія вчень менеджменту : підручник для вищих навч. закл. К. : Знання України, 2004. 300 с.

35. Лункіна Т.І. Соціалізація економіки як один із напрямів ефективного функціонування держави. *Інноваційна економіка*. 2017. № 11-12. С. 48-54.

36. Мак'явеллі Нікколо. Флорентійські хроніки; Державець. / пер. з іт. А. Перепаді. Харків : Фоліо, 2007. С. 415–488

37. Марценюк Р. Балудянський (Балуг'янський) Михайло Андрійович... : [про вчен.-економіста, держ. та громад. діяча, основоположника рос. політико-економ. термінологій]. *Хроніка-2000. – 2012*. Вип. 4. С. 117-119.

38. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». URL: https://cutt.ly/nZVqaFe

39. Некрасов Я. С. Історія економіки операційного менеджменту. *Ефективна економіка.* 2010. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_11_19

40. Нікітенко В., Гриша С., Бобраков В. Історія менеджменту інновацій та змін: від зародження ідей до сучасних трансформаційних практик. *Humanities studies.* 2024. Вип. 20. С. 266-276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/humst_2024_20_31 (дата звернення 10.11.2024)

41. Олашин М. Перший ректор Петербурзького університету : [слово про М. Балудянського]. *Погляд.* 1999. 30 листопада

42. Оліх Л. А. Історія менеджменту : навч. посіб. / Оліх Л. А. ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Екон. ф-т, Каф. менеджменту інновац. та інвестиц. діяльності. Київ : Наукова столиця, 2024 . Ч. 1. 2024. 139 с.

43. Офіційний веб-портал Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/

44. Павленко Д.С. Основні проблеми менеджменту та шляхи їх вирішення. *Перший крок у науку: матеріали VII студентської конференції*, м. Суми, 20 грудня 2015 р. / Відп. за вип. М.Б. Оприско. Суми: СумДУ, 2015. С. 160-161.

45. Радул О. Історія вищої школи Європи (V ст. – середина XX ст.) : моногр. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2011. 536 с.

46. Ректори Київського університету. 1834-2006 / КНУТШ; В.В. Скопенко, В.А. Короткий, Т.В. Табенська, І.І. Тіщенко, Л.В. Шевченко. Київ : Либідь, 2006. С. 85-89.

47. Робоча навчальна програма з дисципліни «Управлінська економіка», кафедра економічної теорії факультету економіки та управління Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» URL: https://kneu.edu.ua/ua/depts4/k_politychnoi_ekonomii/disc_magist_rivnya/55667890/ (дата звернення 10.11.2024)

48. Родіонова Л. Напрями розвитку економічної теорії на початку XXI ст. *Вісник Економіки.* 2017. № 2. С. 159–170.

49. Руда М.В., Мирка Я.В. Циркулярні бізнес-моделі в Україні. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2020. Вип. 2, № 1, С. 107–121.

50. Ситник А. А. Правник-закарпатець – фундатор Петербурзького університету : [М. Балудянський]. *Закон і бізнес.* 1999. 25 верес. С. 15.

51. Ситник Й.С. Засади формування парадигми менеджменту світогляду й особистісно-власницького зростання. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/VNULPM_2013_778_30.pdf (дата звернення 10.11.2024)

52. Слоун А. Моя історія в General Motors / Альфред Слоун : з новою передм. Пітера Друкера ; пер. з англ. Ганна Литвиненко. Київ : Наш формат, 2020. 435 с.

53. Сторожилова У. Л., Йолкін Д.Г. Розвиток сучасного менеджменту в Україні. URL: http://www.khai.edu/csp/nauchportal/Arhiv/EUPMG/2013/EUPMG413/Storozhil.pdf (дата звернення 10.11.2024)

54. Управлінська економіка та конкурентна політика. Одеський національний економічний університет. URL: http://oneu.edu.ua/osvitnya-programa-svitova-ekonomika-ta-modeli-funktsionuvannya-gospodarskih-sistem/ (дата звернення 1.11.2024)

55. Управлінська економіка. Робоча програма навчальної дисципліни (силабус). URL: https://kafedra.management.fmm.kpi.ua/main/wp-content/uploads/2022/11/SYL_PHD_UPR_EKON.pdf (дата звернення 1.11.2024)

56. Управлінська економіка. Робоча програма навчальної дисципліни. Ужгородський національний університет. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/61534 (дата звернення 1.11.2024)

57. Управлінська економіка. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_economiki/Nav_progr/m-10%20upr%20ek.pdf (дата звернення 1.11.2024)

58. Усенко І. Б., Олейников В. В. Балудянський, Михайло Андрійович // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Балудянський, Михайло Андрійович (дата звернення: 15.11.2024).

59. Усіченко І.В., Мироненко М.А. Історія розвитку менеджменту: від давніх часів до наших днів. *Економіка та суспільство.* 2024. Випуск 59. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-134 (дата звернення 20.10.2024)

60. Фещенко В. М. Дослідження проблем становлення та розвитку ринкового господарства в працях економістів України другої половини XIX – початку XX ст. : моногр. Київ : КНЕУ, 2003. 187 с.

61. Хромушина Л. А. Стратегічні аспекти трансформації управлінської діяльності в умовах цифрової економіки та цифрового суспільства : приклад України. *Digital Economy and Digital Society : monograph. – Katowice : Academy of Silesia*, 2023. URL: https://cutt.ly/GK2etlw (дата звернення 10.11.2024)

62. Чуткий А. І. Київський комерційний інститут: витоки та історичний поступ (1906–1920 рр.) : моногр. Ніжин : Лисенко М. М., 2013. 524 с.

63. Юрик Н.Є. Історія менеджменту : Курс лекцій. Тернопіль : ТНТУ імені Івана Пулюя, 2015. 114 с.

64. Andrzej Huczynski. Management Gurus: Cengage Learning Emea; First Edition, 1996. 352 p.

65. Karl Jaspers. Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. München/Zürich : R, Piper & Co. Verlag, 1949. 360 p.

66. Karlof B. Business Strategy. Palgrave Macmillan UK, 1989. 166 p.

67. Michael H. Mescon, Michael Albert, Franklin Khedouri. *Management.* New York : Harper & Row, 1988. 777 p.

68. United Nations Conference on Environment and Development (Earth Summit), Rio de Janeiro, 1992. URL: https://www.un.org/environment/rio1992